

Wstęp

„Wodo, nie masz ani smaku, ani koloru, ani zapachu.
Nie można ciebie opisać.
Pije się ciebie nie znając ciebie.
Nie jesteś niezbędną do życia, bo jesteś samym życiem”

A. de Saint-Exupéry

Ciało człowieka składa się głównie z wody. Zawartość tego płynu w organizmie ludzkim zależy od wielu czynników, takich jak: temperatura otoczenia, wilgotność powietrza, aktywność fizyczna, płeć czy wiek. Organizm noworodka może kumulować nawet 94% wody, dzieci do 2. roku życia – 75%, ludzi dorosłych – ok. 65 %, a osób w wieku podeszłym – zaledwie 45%. Płyny ustrojowe stanowią ok. 60% ogólnej masy ciała kobiety, a w organizmie mężczyzny jest ich prawie 70%.

Powyższe dane stanowią swoiste potwierdzenie opinii *Talesa z Miletu* (624–547 p.n.e.), zgodnie z którą „woda jest źródłem wszystkiego, co żyje na Ziemi”¹. Woda jest bowiem niezbędna do zachowania funkcji życiowych w ciele człowieka. Zasadniczo przyczynia się do nawodnienia organizmu ludzkiego, będąc głównym składnikiem tkanek i płynów ustrojowych. Woda bierze udział we wszystkich procesach fizycznych i biologicznych w organizmie człowieka. Nie tylko nawadnia organizm i wszystkie jego narządy, ale jest też konieczna dla procesu oddychania (nawilża wdychane powietrze), przyjmowania pokarmów (umożliwia formowanie kęsów podczas przyjmowania posiłku) i przyswajania pokarmowych substancji odżywczych (pośredniczy w ich transporcie). Ponadto woda reguluje temperaturę ciała, ochrania narządy wewnętrzne i amortyzuje stawy, pozwala również wydalic z organizmu składniki nieprzyswojone, takie jak zbędne produkty przemiany materii czy trucizny.

Dzienne zapotrzebowanie na wodę jest zróżnicowane. W umiarkowanej temperaturze otoczenia u dzieci wynosi 10–15% masy ciała, a u osób dorosłych 2–4% masy ciała². Jednak organizm ludzki stale traci wodę. U osób zdrowych, które nie żyją w warunkach ekstremalnych pod względem wysiłku fizyczne-

---

¹ Por. R. Legutko, *Tales z Miletu o wodzie*, s. 81 i n.

² Zob. dane krajowego Instytutu Żywności i Żywnienia oraz Europejskiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Żywności odnośnie do ilości płynów w codziennej diecie, <http://www.wodanastart.pl/artykul/>

go i temperatury otoczenia, dziennie dochodzi do utraty od 2,0 do 2,4 l wody. Największe straty wody występują przy dużej aktywności fizycznej, w wysokiej temperaturze otoczenia (nawet 0,5 l wody na godzinę) lub podczas przebywania na dużych wysokościach³. Ponadto zgodnie z danymi Europejskiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Żywności (ang. *European Food Safety Authority* – EFSA) na odwodnienie szczególnie narażone są dzieci, osoby chore, osłabione i w podeszłym wieku⁴. Do odwodnienia⁵ organizmu dochodzi, gdy zasoby wody nie zostaną w porę uzupełnione⁶.

Z powyższych względów, dla prawidłowego funkcjonowania organizmu ludzkiego podstawowe znaczenie ma utrzymanie właściwej równowagi wodnej. W szczególności niezbędne jest zachowanie odpowiedniej ilości wody i soli mineralnych, zwłaszcza chlorku sodu. Ciało człowieka nie jest jednak w stanie „magazynować zapasów” wody, dlatego konieczne jest systematyczne uzupełnianie jej niedoborów⁷. Tymczasem wyniki badań prowadzonych przez EFSA pokazują, że konsumenci europejscy (zwłaszcza dzieci i osoby starsze) nadal nie zaspakajają w pełni swoich potrzeb w zakresie nawadniania organizmu. Z tego powodu, zgodnie z zaleceniami EFSA, zwiększona konsumpcja wody ze wszystkich źródeł powinna stanowić priorytet w ramach unijnej polityki zdrowia publicznego⁸.

---

stanowisko-grupy-ekspertow-w-sprawie-zalecen-dotyczacych-spozycia-wody-i-innych-napojow-przez-niemowleta-dzieci-i-mlodziez (dostęp: 30.10.2018 r.).

³ Szerzej w kwestii zapotrzebowania na wodę zob. Z. *Halat*, Woda, s. 7.

⁴ Zob. Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności, Panel naukowy EFSA ds. Dietetyki, Żywnienia i Alergii (grupa NDA), Opinia naukowa w sprawie referencyjnych wartości spożycia (RWS) dla wody, EFSA Journal 2010, 8(3):1459, <https://efsa.onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.2903/j.efsa.2010.1459%4010.1002/%28ISSN%291831-4732.021217> (dostęp: 10.4.2018 r.).

⁵ Odwodnienie to stan chorobowy, w którym w wyniku utraty wody i elektrolitów dochodzi do ich spadku poniżej wartości niezbędnej do prawidłowego funkcjonowania organizmu.

⁶ Woda przemieszcza się wówczas z komórek do przestrzeni pozakomórkowej w celu wyrównania stężeń. W następstwie tego stanu pojawia się suchość śluzówek jamy ustnej i języka, co jest związane z upośledzeniem wydzielania śliny, utrata apetytu, bezsenność, rozdrażnienie, osłabienie sił fizycznych i zaburzenia koordynacji ruchów. Zmniejszeniu ulega również ilość moczu oraz wydalanych produktów przemiany materii (np. kreatyniny i mocznika), co w rezultacie prowadzi do zatrucia organizmu. W poważnych stanach odwodnienia, które zagrażają życiu (przy utracie 15% wody), dochodzi do spadku ciśnienia tętniczego krwi (tzw. hipotonii ortostatycznej w wyniku zmniejszenia ukrwienia mózgu), pojawienia się drgawek i utraty przytomności. Zob. M. *Diduch*, Czynniki kształtujące jakość, s. 9.

⁷ Należy przy tym zwrócić uwagę, że w normalnych warunkach zapotrzebowanie na wodę reguluje uczucie pragnienia. W praktyce uczucie to pozostaje „w tyle” za rzeczywistym zapotrzebowaniem na wodę. Odczuwalne pragnienie, chwilowo zaspokojone, nie świadczy bowiem o wystarczającym uzupełnieniu płynów. Następuje ono dopiero pod koniec następnego dnia przez picie systematyczne, wskazanymi porcjami, co najmniej 2 l wody lub płynów z jej udziałem – <https://gis.gov.pl/zywnosc-i-woda/jakie-wody-nalez-y-wy-bierac/> (dostęp: 10.8.2018 r.).

⁸ Zob. Opinię naukową w sprawie referencyjnych wartości spożycia (RWS) dla wody, EFSA Journal 2010, 8(3):1459, <https://efsa.onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.2903/j.efsa.2010.1459%4010.1002/%28ISSN%291831-4732.021217> (dostęp: 10.4.2018 r.).

W następstwie polityki prozdrowotnej, prowadzonej zarówno na szczeblu Unii Europejskiej, jak i krajowym, w ostatnich latach można zaobserwować zmianę ogólnych trendów żywieniowych. Coraz większą rolę w codziennym życiu ludzi odgrywa aktywność fizyczna i zdrowe odżywianie. Uznanie znajdujących naturalne produkty, niskokaloryczne i nieprzetworzone, które posiadają duże walory zdrowotne. Bez wątplenia naturalna woda pochodzenia podziemnego jest najbardziej znanym zdrowym produktem na świecie⁹. Cechuje ją pierwotną czystością i bezpieczeństwem zdrowotne. Co więcej, zróżnicowanie składu chemicznego pod względem rodzaju składników mineralnych i ogólnego stężenia tych składników pozwala na odpowiedni dobór wody z korzyścią dla zdrowia¹⁰. Nie bez znaczenia jest też fakt, że znaczna część wód (a wszystkie naturalne wody butelkowane) nadaje się do spożycia w stanie surowym. Dlatego naturalne wody podziemne, które doskonale nawadniają organizm¹¹ i są ważnym źródłem składników mineralnych¹², stanowią cenny produkt w przemyśle spożywczym. Wody te są bowiem nie tylko wykorzystywane jako surowiec do produkcji żywności, ale przede wszystkim jako produkt żywnościowy sam w sobie, w postaci wody butelkowanej. Dla potrzeb niniejszej publikacji zbiorcze pojęcie „wody butelkowane” lub ściślej rzecz biorąc: „naturalne wody butelkowane podziemnego pochodzenia” obejmuje naturalne wody mineralne, wody źródlane i wody stołowe.

Z punktu widzenia bodźców rynkowych kształtujących popyt na wody butelkowane, ewolucja trendów żywieniowych skutkuje zmianą zachowań konsumen-

---

⁹ Zob. W. Hojnacki, *Księga zdrowia*, s. 234.

¹⁰ Przykładowo w celu stałego nawodnienia organizmu zaleca się picie naturalnych wód mineralnych i wód źródłanych o mineralizacji 200–600 mg/l i o zrównoważonym składzie chemicznym. Natomiast w przypadku „niedoborów mineralnych” bardziej odpowiednie są naturalne wody mineralne i wody stołowe o wyższej mineralizacji; por. T. Latour, *Właściwości naturalnych wód mineralnych*, s. 7.

¹¹ Zawartość wody w ustroju po spożyciu tej samej objętości różnych napojów jest inna. Woda jest najlepszym płynem, ponieważ po spożyciu 100 g wody otrzymuje się 100 ml wody funkcjonalnej. Natomiast w przypadku innych napojów już sam dodatek 10 g glukozy zmniejsza ilość wody funkcjonalnej do 60 ml. Występują tu pewne „straty” wody – na przekształcenie 10 g glukozy w glikogen wątroba zużywa około 30 ml wody. Natomiast 100 g wody mineralnej z zawartością chlorku sodu 25 ml/l daje w rzeczywistości 82 ml wody funkcjonalnej; <http://www.wodanastart.pl/arttykul/stanowisko-grupy-ekspertow-w-sprawie-zalecen-dotyczacych-spozycia-wody-i-innych-napojow-przez-niemowleta-dzieci-i-mlodziez> (dostęp: 30.10.2018 r.).

¹² Wprawdzie w naturalnych wodach podziemnych, udostępnianych w opakowaniach jednostkowych, stwierdzono obecność kilkudziesięciu pierwiastków chemicznych i ich związków, podobnie jak w organizmie ludzkim, to jednak nie można przyjąć, że wody naturalne stanowią podstawowe źródło składników mineralnych dla człowieka. Prawdą jest natomiast, że wody średnio- i wysokozminalizowane mogą dostarczać te składniki w znaczących ilościach w stosunku do potrzeb organizmu ludzkiego; por. R. Świetlik, I. Malik, *Specjacja metali śladowych*, s. 1255.

ckich¹³. Wprawdzie większość konsumentów nadal deklaruje, że przy wyborze wody kieruje się zasadniczo stopniem jej nasycenia dwutlenkiem węgla (to kryterium pozwala odróżnić wodę gazowaną od niegazowanej¹⁴), to jednak coraz liczniejsza grupa świadomych konsumentów zwraca szczególną uwagę na pochodzenie geograficzne wody i związany z tą proveniencją jej skład mineralny. Warto również nadmienić, że zwiększająca się świadomość konsumentów w zakresie zdrowego stylu życia nie jest jedynym czynnikiem, który skutkuje wzrostem popytu na naturalne wody butelkowane¹⁵. W piśmiennictwie podkreśla się bowiem, że poza aspektami zdrowotnymi istnieją dodatkowo cztery powody, dla których ludzie kupują wodę butelkowaną: „z obawy przed «wodą z kranu», dla wygody, smaku oraz ze względu na modę”¹⁶.

Z uwagi na to, że sektor wód butelkowanych wiąże się z zaspokajaniem zarówno podstawowych (żywieniowych i zdrowotnych) potrzeb konsumentów, jak i ich dodatkowych preferencji, ma on szczególne znaczenie w gospodarce. W ostatnim 20-leciu obserwuje się znaczący rozwój przemysłu rozlewniczego, który jest obecnie jednym z najszybciej rosnących segmentów branży spożywczej. Przemysł ten zasadniczo koncentruje się na rozlewnictwie naturalnych wód

¹³ „Zachowania konsumenckie obejmują wszystko to, co poprzedza nabycie przez konsumenta dóbr i usług, zachodzi w trakcie nabywania i następuje po nim” – zob. A. Falkowski, T. Tyszka, Psychologia zachowań konsumenckich, s. 11.

¹⁴ W 2015 r. w Polsce wody niegazowane stanowiły ponad połowę wartości sprzedaży detalicznej wód butelkowanych. Wskaźnik sprzedaży tego rodzaju wód wyniósł 54% całkowitego wolumenu; zob. Raport KPMG, Rynek napojów bezalkoholowych w Polsce, 2016 r., s. 25.

¹⁵ Z drugiej strony wzrostowi popytu na takie wody towarzyszy również odwrotne zjawisko. Mianowicie w świadomości części konsumentów, w zakresie prozdrowotnych zachowań powiązanych z dbałością o czystość środowiska naturalnego, pojawia się pewien opór przed nabywaniem butelkowanych wód (i innych napojów), ze względu na rosnące zanieczyszczenie środowiska zużytej, plastikowymi opakowaniami. Wskazana grupa odbiorców rezygnuje z zakupu wód butelkowanych, argumentując, że nie chce „ponosić odpowiedzialności za produkowanie” jednorazowych butelek, w które najczęściej jest rozlewana woda i które niszczą środowisko naturalne; zob. szerzej S. McBain, How the bottled water industry conned us all, s. 17; por. również polemiczne stanowisko Z. W. Kundzewicza, według którego „istnieje wiele poglądów, często nieuzasadnionych na temat szkodliwości jednorazowych butelek wytwarzanych z politereftalanu etylenu, czyli popularnego PET”. Autor ten dowodzi, że tworzywo sztuczne PET jest przyjazne dla środowiska, a współczesna technologia pozwala już w zaawansowanym stopniu na ponowne przetworzenie tego tworzywa; zob. Z. W. Kundzewicz, Globalne ocieplenie, s. 18; zob. podobnie T. Siewierski, Wpływ świadomości ekologicznej, s. 9.

¹⁶ Ogólnie w kwestii wpływu społecznego na zachowania konsumenckie zob. A. Falkowski, T. Tyszka, Psychologia zachowań konsumenckich, s. 175 i n. Ponadto warto podkreślić, że w krajach Zachodu nawyk picia wody butelkowanej określa się mianem *cool*. W szczególności wśród młodzieży używa się potocznie zwrotu ang. *I'm not dressed without my bottle of water* („Nie jestem ubrany bez mojej butelki wody”). Wielu ludzi stale nosi przy sobie butelkę wody mineralnej. Ten zdrowy nawyk stał się powszechny do tego stopnia, że picie wody z butelki podczas przedstawienia teatralnego jest społecznie akceptowane; zob. obszernie I.D. de Beaufort, The camel syndrome, s. 407 i n.

pochodzenia podziemnego. Sam proces rozlewania oznacza napełnianie wodami opakowań jednostkowych (butelek) w celu ich zbycia¹⁷.

Na świecie w 2015 r. wartość rynku wód butelkowanych wyniosła 164 mld euro. Niespełna jedną czwartą światowej sprzedaży detalicznej wód stanowiła sprzedaż w UE, wynosząca 39 mld euro. W 2016 r. wartość produkcji unijnego przemysłu wód butelkowanych szacowano na 12,4 mld euro. Od wielu lat Unia Europejska ma najwyższy na świecie wskaźnik spożycia wody butelkowanej, który stale rośnie, osiągając poziom ze 109,9 l na osobę w 2016 r. do 116,6 l na osobę w 2017 r.¹⁸ Ten trend wzrostowy jest również widoczny na polskim rynku. W ciągu ostatnich 10 lat konsumpcja wód butelkowanych w Polsce wzrosła o 35,3 l na osobę, osiągając w ciągu ostatnich 2 lat wskaźnik z 95,6 l/osobę w 2016 r. do 101,6 l na osobę w 2017 r.¹⁹

Na obszarze Unii w przemyśle wód butelkowanych jest zatrudnionych 54 tys. pracowników, a pośrednio pracuje dla tego sektora 833 tys. ludzi. W Polsce w 2015 r. w całym sektorze napojów bezalkoholowych i wód butelkowanych było zatrudnionych łącznie 24,8 tys. osób²⁰. W 2017 r. na krajowym rynku wartość sprzedaży detalicznej napojów bezalkoholowych wyniosła 5,9 mld euro, co daje Polsce siódme miejsce w UE pod względem wielkości rynku napojów bezalkoholowych (liderem są Niemcy z wynikiem sprzedaży 30 mld euro; za nimi plasuje się Francja z prawie dwukrotnie niższym poziomem sprzedaży 17 mld euro)²¹. Obecnie na polskim rynku jest zidentyfikowanych ponad 150 aktywnych producentów naturalnych wód mineralnych, wód źródlanych i wód stołowych.

Dynamiczny rozwój przemysłu rozlewniczego oraz jego znaczenie w sektorze spożywczym gospodarki UE stanowiły asumpt dla legislatora unijnego do wydania szczegółowych przepisów dotyczących naturalnych wód pochodzenia podziemnego. Przepisy te w zakresie, w jakim odnoszą się do tematyki oznaczeń naturalnych wód mineralnych, wód źródlanych i wód stołowych, wyznaczają ramy prawne wzorca unijnego, który ukierunkowuje wykładnię doktrynalną zagadnień stanowiących przedmiot niniejszej monografii.

* * *

---

¹⁷ <http://mineralne.pgi.gov.pl/rozlewnictwo.html> (dostęp: 8.3.2018 r.).

¹⁸ W ostatnich latach jedynie w trzech państwach członkowskich UE – w Austrii, Niemczech i Szwecji – nastąpił spadek konsumpcji wód butelkowanych, zob. S. Bizoń, Rynek wód butelkowanych, s. 4.

¹⁹ Należy podkreślić, że Polska jest krajem o dużych zasobach naturalnych wód podziemnych, które stanowią surowiec do produkcji wód butelkowanych. Wody te cechuje zróżnicowany skład chemiczny, który w przypadku niektórych z nich ma unikalny charakter w skali światowej.

²⁰ Zob. S. Bizoń, Produkcja wód i napojów, s. 4 i 5.

²¹ Zob. P. Grauer, Rynek napojów bezalkoholowych, s. 4.

Potrzeba badań nad problematyką oznaczeń naturalnych wód mineralnych, wód źródłanych i wód stołowych jest podyktowana kilkoma ważnymi względami.

Po pierwsze, tematyka wód podziemnych, które stanowią naturalne wody mineralne, wody źródlane i wody stołowe, jest aktualna, ma istotne znaczenie praktyczne i cechuje się dużą dynamiką zmian. Jej opracowanie jest szczególnie ważne ze względu na doniosłość rynkową omawianego sektora gospodarki. Ma znaczenie dla wszystkich uczestników obrotu, zwłaszcza dla konsumentów poszukujących prozdrowotnych środków spożywczych, jak i producentów prowadzących działalność w przemyśle rozlewniczym. Oznakowanie wód, które obejmuje obligatoryjne i fakultatywne dane zamieszczane na etykietach, stanowi podstawowy element komunikacji z nabywcami i najważniejsze źródło informacji na temat szczególnych właściwości wód.

Po drugie, omawiane zagadnienie stanowi szczególnie obszar eksploracji prawniczej, który wyróżnia duży stopień złożoności. Klasyfikacja, opis i wykorzystanie naturalnych wód pochodzenia podziemnego są bowiem przedmiotem badań teoretycznych i praktycznych nauki hydrogeologii, medycyny, w szczególności balneologii²² i oczywiście prawa. Z prawnego punktu widzenia podstawowe znaczenie w zakresie rozpoznania, dokumentowania i wykorzystania zasobów naturalnych wód podziemnych mają normy prawa górniczego i prawa wodnego²³. Natomiast problematyka wody pitnej, a w szczególności naturalnych wód butelkowanych stanowiących środki spożywcze, zasadniczo należy do gałęzi prawa żywnościowego. Przepisy tego prawa normują kwestie dotyczące produkcji naturalnych wód butelkowanych i obrotu tymi wodami. Zawierają również regulacje tworzące „prawo dotyczące informacji na temat żywności”. Prawo to, wydawane na szczeblu Unii Europejskiej, zawiera zarówno ogólne normy dotyczące etykietowania żywności, jak również normy mające zastosowanie do ściśle określonych środków spożywczych, takich jak naturalne wody butelkowane. Zasadniczo oznaczenia tych wód stanowią więc przedmiot regulacji prawa żywnościowego. Jednak w pewnym zakresie, w jakim pełnią funkcję nazw handlowych wód, wskazujących w szczególności na pochodzenie geograficzne tych

---

²² Balneologia to dział medycyny, mający długą historię, który zajmuje się badaniem właściwości leczniczych wód podziemnych i ich stosowaniem w lecznictwie. Początki balneologii sięgają starożytności; szczegółowo w kwestii genezy i historii balneologii na świecie, w tym w Europie i w Polsce zob. zamiast wielu *P. Cantista*, w: *Wielka Księga Balneologii*, s. 22 i n. oraz *J. W. Kochański*, w: *Wielka Księga Balneologii*, s. 34 i n.

²³ Zasadniczo regulacje wskazanych obszarów prawa nie mają bezpośrednio wpływu na oznaczenia naturalnych wód mineralnych, wód źródłanych i wód stołowych. Z tego względu w niniejszej pracy normy prawa geologicznego i prawa wodnego zostały omówione tylko w takim zakresie, w jakim było to niezbędne dla prawidłowego zaprezentowania problematyki stanowiącej główny przedmiot rozprawy.

wód, wchodzą w obszar prawa własności przemysłowej, włącznie z prawem zwalczania nieuczciwej konkurencji.

Po trzecie, problematyka podjęta w niniejszej rozprawie w zasadzie jest nieznaną w doktrynie prawa. W szczególności brakuje w krajowej i zagranicznej literaturze przedmiotu opracowania monograficznego, które stanowiłoby kompleksową i pogłębioną analizę tematyki oznaczeń naturalnych wód mineralnych, wód źródłanych i wód stołowych w świetle prawa UE i prawa krajowego. Pomimo, że oznaczenia używane na etykietach naturalnych wód podziemnych są ważnym narzędziem komunikacji rynkowej przedsiębiorców z konsumentami, dyskurs prawniczy nad podstawowymi zagadnieniami, które wchodzą w zakres przedmiotowy pracy, jest zdecydowanie niesatysfakcjonujący. Toczy się bowiem z różnym natężeniem i na różnych płaszczyznach zarówno prawa, jak i nauk pozaprawnych. Zazwyczaj ma jednak charakter ogólnikowy, a prawne zagadnienia dotyczące oznaczeń naturalnych wód butelkowanych są jedynie wzmiankowane w nielicznych opracowaniach z zakresu prawa, hydrogeologii i balneologii.

Po czwarte, omawiane zagadnienie stanowi ważny, wszechstronny, niezwykle ciekawy i intrygujący temat. Łączy tematykę *stricte* prawną, głęboko osadzoną w przestrzeni różnych dziedzin prawa unijnego i krajowego, z elementami hydrogeologii, chemii, medycyny, ekonomii, zjawisk społecznych, kulturowych itd.

Powyższe względy ukierunkowały cel rozprawy, jakim jest analiza regulacji prawa UE i prawa polskiego w zakresie oznaczeń naturalnych wód mineralnych, wód źródłanych i wód stołowych. Badania walidacyjne stanowią punkt wyjścia dla dalszych ustaleń interpretacyjnych na okoliczność treści normatywnych, które wynikają z przepisów unijnych i krajowych w badanym obszarze prawa. W pracy wykorzystano głównie dogmatyczną (analityczno-prawną) metodę badawczą. W szczególności analizie oraz odpowiedniej interpretacji poddano judykaturę Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i sądów krajowych. Osiągnięcie celów badawczych wiązało się również z przeprowadzeniem szczegółowych badań dotyczących stanowisk polskich oraz zagranicznych przedstawicieli doktryny. Z uwagi na wielość analizowanych źródeł, zwłaszcza z zakresu ogólnych zasad prawa UE i prawa żywnościowego, skoncentrowano się na tych, które przedstawiają najbardziej reprezentatywne stanowiska bądź polemizują z przyjętymi tezami. Natomiast w kwestiach pozostających poza głównymi wątkami, lecz wykazujących związek tematyczny z perspektywą badawczą pracy, ograniczono się do odesłań do stosownej literatury przedmiotu. Podstawową metodę analityczno-prawną uzupełniły badania historyczno-prawne. Przede wszystkim dotyczą one genezy nazewnictwa i uregulowań prawnych w dziedzinie naturalnych wód mineralnych, wód źródłanych i wód stołowych, jak również proveniencji pojęcia „źródła pochodzenia wody”. Wskazane metody badań

umożliwiły przeprowadzenie rozumowań interpretacyjnych, które w rezultacie pozwoliły na sformułowanie głównej tezy pracy.

W rozprawie podstawowy problem badawczy został postawiony w postaci pytania, jakie oznaczenia używane w etykietowaniu naturalnych wód mineralnych, wód źródłanych i wód stołowych mają charakter obligatoryjny, a jakie fakultatywny w świetle przepisów prawa UE i prawa krajowego. Doniosłość tego zagadnienia zasadniczo wiąże się z ogólną funkcją oznaczeń, które stanowią podstawowy element przekazywania konsumentom informacji na temat naturalnych wód butelkowanych. Dyskursowi prawniczemu nieodłącznie towarzyszy bardziej szczegółowe pytanie o zasadniczy cel etykietowania naturalnych wód podziemnych, który jest realizowany poprzez przyznanie wiodącej roli niektórym oznaczeniom wód.

Punktem wyjścia analizy tak sformułowanych zadań badawczych jest twierdzenie, że podstawowe źródło normatywne w zakresie przedmiotowej problematyki stanowi dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/54/WE z 18.6.2009 r. w sprawie wydobywania i wprowadzania do obrotu naturalnych wód mineralnych. Dotyczy ona naturalnych wód mineralnych i wód źródłanych. Nie odnosi się natomiast do wód stołowych. Jednak wprowadzenie tej dodatkowej kategorii naturalnych wód butelkowanych w przepisach ustawy z 25.8.2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia oraz rozporządzenia Ministra Zdrowia z 31.3.2011 r. w sprawie naturalnych wód mineralnych, wód źródłanych i wód stołowych, które transponują dyrektywę 2009/54/WE do polskiego porządku prawnego, zdecydowało o objęciu oznaczeń wód stołowych zakresem badań niniejszej pracy.

W systemie źródeł prawa UE dyrektywa 2009/54/WE pełni funkcję regulacji wertykalnej (sektorowej). W odniesieniu do oznaczeń naturalnych wód pochodzenia podziemnego wprowadza ona dodatkowe regulacje i odstępstwa od ogólnych, horyzontalnych zasad dotyczących etykietowania środków spożywczych. W omawianym zakresie dyrektywa harmonizuje w sposób zupełny (całkowity) przepisy krajowe państw członkowskich. W następstwie przyjęcia modelu harmonizacji całkowitej, pojęcia prawne wprowadzone w dyrektywie 2009/54/WE należy interpretować w sposób właściwy dla autonomii pojęć prawa UE. W szczególności autonomiczna „unijna siatka pojęć” nie może podlegać modyfikacji w procesie implementacji dyrektywy 2009/54/WE do prawa krajowego.

W powyższym kontekście zasadnicza teza rozprawy sprowadza się do twierdzenia, że podstawowym pojęciem wprowadzonym w dyrektywie 2009/54/WE, w zakresie oznaczeń naturalnych wód mineralnych i wód źródłanych, jest termin „źródło”, czy też – w szerszym ujęciu – określenie „pochodzenie wody ze źródła”. Jedynie w odniesieniu do wód stołowych przedmiotowy termin nie ma doniosłe-

go znaczenia, ze względu na specyfikę tych wód i dopuszczalność ich pochodzenia „z różnych źródeł”. Wody stołowe stanowią jednak wąską kategorię naturalnych wód butelkowanych, o znikomym znaczeniu praktycznym.

W świetle dyrektywy 2009/54/WE zasadniczym celem etykietowania naturalnych wód mineralnych i wód źródłanych jest jednoznaczne wskazanie źródła pochodzenia wody. Przedmiotowe zagadnienie, będące swoistym motywem przewodnim pracy, ma kluczowe znaczenie z punktu widzenia nazewnictwa i klasyfikacji naturalnych wód pochodzenia podziemnego. Wiąże się bowiem z użyciem w oznakowaniu obligatoryjnej urzędowej nazwy rodzajowej kategorii wody. Przede wszystkim jednak, poprzez odwołanie do pojęcia „źródła” wody, jest możliwe wskazanie jej pochodzenia geograficznego i charakterystycznych właściwości związanych z tym pochodzeniem. Omawiany element geograficzny, który w istocie pełni funkcję kwalifikowanego oznaczenia geograficznego, pozwala odróżnić naturalną wodę mineralną lub wodę źródlaną od innych wód tego samego rodzaju dostępnych na rynku. Ma on szczególne znaczenie w przypadku, gdy nazwa źródła naturalnej wody podziemnej lub wskazanie miejsca wydobywania wody ze źródła zostały użyte jako nazwa handlowa wody.

Egzegeza polisemicznego terminu „źródło” prowadzi do dalszych wniosków. Zasadniczo wiążą się one z definicją omawianego pojęcia, które – pomimo że jest używane w różnych przepisach dyrektywy 2009/54/WE – nie zostało w niej doprecyzowane. Wiążącej wykładni funkcjonalnej dokonał natomiast Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Zgodnie z interpretacją Trybunału, „źródło” naturalnej wody mineralnej lub wody źródlanej oznacza jedno i to samo pochodzenie wody, która może być wydobywana z jednego lub z wielu otworów (ujęć) naturalnych lub wierconych. W szczególności o pochodzeniu wody, a ściślej rzecz biorąc – o „źródle” jej pochodzenia, decydują kumulatywnie następujące czynniki: po pierwsze, geograficzne pochodzenie wody z tego samego złoża podziemnego lub poziomu wodonośnego, po drugie, identyczne właściwości wody, związane nierozzerwalnie z warunkami geologicznymi jej pochodzenia geograficznego, i po trzecie, stabilność składu wody. Z powyższego wynika, że w świetle unijnej definicji pojęcie „źródła” różni się od pojęcia „otworu” (ujęcia), z którego jest pozyskiwana woda. Samo „źródło” definiuje pochodzenie geograficzne wody oraz jej charakterystyczne właściwości. Wskazana definicja nawiązuje do łańskiego modelu nazewnictwa i klasyfikacji naturalnych wód podziemnych, wprowadzonego w XIX w. Francji. W następstwie tego rodzaju powiązań pojęciowych powstają pewne asocjacje unijnego terminu „źródło” z francuskim określeniem *terroir*²⁴, używanym dla wskazania pochodzenia win i innych produktów rolno-

---

²⁴ Termin ten występuje w oryginalnym brzmieniu. Nie ma praktyki tłumaczenia go na inne języki.

-spożywczych ze ściśle określonego miejsca geograficznego. Omawiany rodzaj związku wody ze źródłem jej geograficznego pochodzenia, w znaczeniu proveniencji *terroir*, stanowi ważną wskazówkę dla ustaleń interpretacyjnych w badanym obszarze prawa. W rezultacie prowadzi do sformułowania wniosku, że termin „źródło”, w znaczeniu dyrektywy 2009/54/WE, różni się od jego ogólnego rozumienia przyjętego w nauce hydrogeologii.

Pojęcie „źródło”, wypracowane w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości, ma zatem szczególny kontekst. Stanowi autonomiczne unijne pojęcie, które wpisuje się w ogólną systematykę i cele dyrektywy 2009/54/WE. Ze względu na jego ponadnarodowy charakter, przedmiotowe określenie należy interpretować w sposób jednolity, z pominięciem odmiennej terminologii krajowej. Tym samym omawiany termin powinien stanowić podstawową wskazówkę interpretacyjną dla krajowej legislatury i judykatury w procesie implementacji dyrektywy 2009/54/WE. Tymczasem analiza regulacji, które w zamiarze krajowego legislatora mają transponować dyrektywę 2009/54/WE do polskiego porządku prawnego, pokazuje, że krajowe przepisy, zamiast nazwy „źródła”, nakazują wskazywać w oznakowaniu wód nazwę „otworu lub zespołu otworów tworzących ujęcie”. W związku z tym, że zakresy denotacyjne „źródła” i „otworu” zasadniczo różnią się, brak znaczeniowej kongruencji nie może być uznany za nieistotny. W istocie prowadzi on do postawienia ostatecznej tezy o nieprawidłowej transpozycji dyrektywy 2009/54/WE do prawa krajowego w zakresie oznaczeń naturalnych wód mineralnych i wód źródłanych.

* * *

Zakres przedmiotowy pracy i przyjęty w niej problem badawczy determinują strukturę monografii. Składa się ona ze wstępu, czterech rozdziałów oraz zakończenia.

Rozdział I stanowi część ogólną i wstępną dla dalszych rozważań szczegółowych. Dotyczy źródeł prawa UE i prawa krajowego w dziedzinie oznaczeń naturalnych wód mineralnych, wód źródłanych i wód stołowych. Uwagi w nim zawarte są poświęcone przede wszystkim dyrektywie 2009/54/WE, jako regulacji prawa pochodnego UE. W szczególności została omówiona geneza dyrektywy, jej charakter prawny, cele i zakres przedmiotowy. Istotne znaczenie ma również dokonana w tej części pracy ocena rodzaju harmonizacji przyjętego w dyrektywie 2009/54/WE. Model harmonizacji determinuje bowiem ustalenia interpretacyjne w procesie implementacji dyrektywy do krajowego porządku prawnego. Dyskursowi prawniczemu nad transpozycją dyrektywy 2009/54/WE do prawa polskiego nieodłącznie towarzyszy pytanie o granice regulacji prawnych normujących kwestię oznaczeń naturalnych wód butelkowanych w samej dyrekty-

wie, jak również w innych aktach prawa UE i prawa krajowego. Interakcja pomiędzy dyrektywą i pozostałymi źródłami prawa stanowi kluczowe zagadnienie rozważań rozdziału I. Mnogość przepisów prawa UE i prawa krajowego rodzi problem z ustaleniem hierarchii i relacji między nimi. Z praktycznego punktu widzenia szczególnie ważne jest ustalenie stosunku dyrektywy 2009/54/WE do rozporządzenia Nr 1169/2011 w sprawie przekazywania konsumentom informacji na temat żywności. Ustalenie tych relacji, w zakresie oznaczeń wód, pozwala na pogłębioną analizę bardziej szczegółowej problematyki źródeł prawa dotyczących oznaczeń geograficznych naturalnych wód pochodzenia podziemnego. Oznaczenia te pełnią funkcję wskazania pochodzenia geograficznego wody ze źródła. Jako dobra stanowiące przedmiot praw własności przemysłowej, mogą podlegać różnym regulacjom prawa międzynarodowego, unijnego i krajowego. Dlatego też w omawianym rozdziale dokonano przeglądu i oceny obowiązujących przepisów prawa dotyczących oznaczeń geograficznych naturalnych wód butelkowanych na tle pozostałych regulacji odnoszących się do oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia produktów rolnych i środków spożywczych.

Rozdział II w całości jest poświęcony problematyce naturalnych wód pochodzenia podziemnego stanowiących surowiec do produkcji wód butelkowanych. Omówiono w nim podstawowe zagadnienia z zakresu hydrogeologii i balneologii w zakresie, w jakim służą one wykazaniu specyfiki naturalnych wód podziemnych, ich klasyfikacji i nazewnictwa. Wody te cechuje duża różnorodność, która znajduje odzwierciedlenie w różnych reżimach ochrony prawnej zarówno samych wód, jak i ich oznaczeń. Z tego też powodu w omawianym rozdziale dokonano rozróżnienia naturalnych wód objętych zakresem przedmiotowym dyrektywy 2009/54/WE od pozostałych wód podziemnych, do których należą wody lecznicze stanowiące kopaliny. Scharakteryzowano również odrębną kategorię tzw. zwykłej wody, dostarczanej systemem wodociągów i przeznaczonej do spożycia przez ludzi. Najważniejszą część rozważań rozdziału II stanowią uwagi dotyczące klasyfikacji wód podziemnych, ze szczególnym uwzględnieniem nazewnictwa i podziału naturalnych wód, przyjętego w dyrektywie 2009/54/WE. Podział ten został wprowadzony dla potrzeb przemysłu rozlewniczego, którego podstawowy wolumen tworzą naturalne wody butelkowane. Poszczególne rodzaje tych wód, zdefiniowane w dyrektywie i w przepisach krajowych, podlegają różnym wymogom w zakresie oznakowania. Z tego względu punktem wyjścia analizy oznaczeń używanych w etykietowaniu każdej z wód jest uznanie jej za naturalną wodę mineralną lub dokonanie oceny i kwalifikacji rodzajowej wody jako wody źródlanej lub stołowej. Przeporządkowanie danej wody do konkretnej kategorii rodzajowej wiąże się jednak ze spełnieniem ściśle określonych wymogów wprowadzonych w normatywnych definicjach naturalnych wód butelkowanych. W związku z tym, w rozdziale II zostały szczegółowo omówione definicje

naturalnych wód mineralnych, wód źródlanych i wód stołowych. Na tle tych definicji zostało również ogólnie przedstawione, kluczowe z punktu widzenia niniejszej rozprawy, zagadnienie „pochodzenia wody ze źródła”.

Rozdział III zawiera charakterystykę oznaczeń naturalnych wód butelkowanych w świetle regulacji prawa żywnościowego. Wody butelkowane, jako środki spożywcze, podlegają ogólnym zasadom dotyczącym etykietowania żywności. W związku z tym wstępne rozważania tego rozdziału dotyczą ogólnej problematyki żywności i prawa żywnościowego. W ramach analizy prawnej powyższych zagadnień zdefiniowano pojęcie „etykietowania” i „oznakowania” środków spożywczych. W zakresie omawianych definicji mieszczą się bowiem oznaczenia naturalnych wód butelkowanych. Oznaczenia te stanowią najważniejszy nośnik informacji o wodach. Zamieszczane na etykietach, są źródłem przekazu kierowanego zarówno do konsumentów, jak i pozostałych uczestników łańcucha logistycznego. Z tego powodu nie mogą wprowadzać odbiorców w błąd. Omówienie ogólnego zakazu wprowadzania w błąd w oznakowaniu wód jako środków spożywczych kończy ogólną (zbiorczą) część uwag rozdziału III. Szczegółowe rozważania tej części pracy wiążą się natomiast z prezentacją poszczególnych rodzajów oznaczeń naturalnych wód butelkowanych. Oznaczenia te dzielą się na oznaczenia obligatoryjne, które są wymagane przepisami prawa, oraz dodatki fakultatywne, dobrowolnie (choć nie dowolnie) stosowane przez przedsiębiorców. Analiza oznakowania wód prowadzi do wniosku, że poza korpusem, który tworzy nazwa handlowa uzupełniona nazwą rodzajową kategorii wody, etykiety naturalnych wód butelkowanych muszą zawierać wskazanie miejsca, gdzie odbywa się wydobycie wody ze źródła, oraz nazwę tego źródła. Powyższe obligatoryjne oznaczenia obowiązkowo uzupełniają takie dane, jak: deklaracja o składzie analitycznym wody, informacje o dopuszczalnych procesach, którym są poddawane wody w procesie produkcji, stopień nasycenia dwutlenkiem węgla, nazwa i adres producenta, kraj lub miejsce pochodzenia (w przypadkach określonych prawem), pojemność opakowania, data minimalnej trwałości oraz warunki przechowywania wody. Końcowa część badań dotyczących problematyki poszczególnych rodzajów oznaczeń naturalnych wód butelkowanych jest poświęcona oznaczeniom fakultatywnym, ze szczególnym uwzględnieniem odrębnej i doniosłej praktycznie kategorii tych dodatków, jakimi są oświadczenia żywieniowe i zdrowotne stosowane w oznakowaniu wód. Rozdział III zamykają uwagi dotyczące odpowiedzialności za niezgodne z prawem oznakowanie.

Rozdział IV stanowi szczegółowe rozwinięcie wcześniejszych rozważań odnośnie do wskazania pochodzenia geograficznego naturalnych wód podziemnych. Zasadniczo uwagi tej części pracy są poświęcone problematyce oznaczeń geograficznych naturalnych wód mineralnych, wód źródlanych i wód stołowych. Z punktu widzenia oznaczeń naturalnych wód butelkowanych omawia-

ne zagadnienie ma kluczowe znaczenie. Istotne praktycznie wnioski rozprawy (w odniesieniu do których podstawy eksploracji naukowej zostały omówione i uzasadnione w różnych płaszczyznach, odpowiadających tematyce poprzednich rozdziałów) sformułowano w rozdziale IV. W ramach wstępnych rozważań tego rozdziału zdefiniowano pojęcie geograficznych oznaczeń pochodzenia i wskazano podstawowe funkcje, jakie pełnią one w oznakowaniu naturalnych wód podziemnych. Poczyniono również obszerne uwagi dotyczące indywidualnego charakteru oznaczeń geograficznych naturalnych wód podziemnych na tle zbiorowych praw wynikających z ochrony oznaczeń geograficznych pozostałych środków spożywczych. W zakresie szczegółowych rozważań omawianej części rozprawy dokonano pogłębionej analizy problematyki ochrony oznaczeń geograficznych naturalnych wód mineralnych, wód źródłanych i wód stołowych. Punktem wyjścia tej analizy było zaprezentowanie tezy, iż wskazanie pochodzenia geograficznego wody ze źródła pozostaje w pewnej analogii do koncepcji pochodzenia produktów rolno-spożywczych z *terroir*. W oparciu o tę tezę zdefiniowano pojęcie „źródła pochodzenia wody”. Pojęcie to zostało omówione na podstawie orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej wydanego na tle art. 8 dyrektywy 2009/54/WE. W świetle wskazanego przepisu oznaczenie miejsca geograficznego ujmowania wody ze źródła i nazwa tego źródła tworzą najważniejszy element oznakowania wód. Powyższe oznaczenia używane jako nazwy handlowe wód pełnią funkcję kwalifikowanych oznaczeń geograficznych. Zgodnie z przepisami dyrektywy 2009/54/WE używanie tych oznaczeń na etykietach wód nie tylko wiąże się z obowiązkiem informowania odbiorców o pochodzeniu geograficznym wody, ale również stanowi ważny przekaz informacji na temat charakterystycznych właściwości wody wynikających z jej pochodzenia ze źródła. Z tego powodu, w świetle art. 8 dyrektywy, informacje, o których mowa, nie mogą wprowadzać odbiorców w błąd co do miejsca wydobywania wody ze źródła. W związku z tym, iż w przepisach krajowych transponujących dyrektywę 2009/54/WE do polskiego porządku prawnego termin „źródło”, stanowiący autonomiczne pojęcie prawa unijnego, został zastąpiony wyrazami „otwór” i „ujęcie”, szczególną część rozważań rozdziału IV poświęcono analizie prawnoporównawczej wskazanych pojęć. Dopiero bowiem zestawienie omawianych terminów pozwoliło uzyskać pełny obraz procesu implementacji dyrektywy 2009/54/WE do prawa polskiego w dziedzinie oznaczeń naturalnych wód mineralnych i wód źródłanych. Końcową część uwag rozdziału IV stanowią zagadnienia ochrony oznaczeń geograficznych wód w prawie nieuczciwej konkurencji. W szczególności, przepisy te znajdują zastosowanie w przypadku używania w obrocie fałszywych lub oszukańczych oznaczeń geograficznych naturalnych wód mineralnych, wód źródłanych lub wód stołowych, co może stanowić czyn nieuczciwej konkurencji bądź nieuczciwą praktykę rynkową.

Rozprawę zamyka zakończenie zawierające *uwagi de lege lata* i *de lege ferenda*, które stanowią rekapitulację badań i analiz przeprowadzonych we wcześniejszych częściach pracy. Stanowi ono – wraz ze wstępem – klamrę spinającą rozważania o charakterze szczegółowym i jednocześnie wniosek sformułowany w postaci głównej tezy pracy.